

บทที่ 2

แนวคิด-ทฤษฎี และวิธีวิทยาการวิจัย

2.1 กรอบความคิดเชิงทฤษฎีและแนวคิดสนับสนุนการวิเคราะห์

(Theoretical Framework and Supporting Ideas)

การวิจัยศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีฐานคิดว่า ศาสนาโดยตัวของมันเองแล้วไม่ได้มีความรุนแรง แต่บุคคลผู้นับถือศาสนาหนึ่งๆ อาจนำศาสนามาเป็นข้ออ้างเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการกระทำของตน¹ และท่ามกลางผู้นับถือศาสนาต่างๆทั่วโลก มุสลิมผู้นับถือศาสนาอิสลามได้ถูก "พาดพิง"ถึงในฐานะผู้ก่อความรุนแรงโดยอ้างความชอบธรรมในทางศาสนามากที่สุด และการพาดพิงถึงนี้ก็มีนัยทางการเมืองและสังคมที่สำคัญยิ่ง โดยที่การ "พาดพิง" ซึ่งยังผลสูงสุดก็คือการพาดพิงถึงใน "สื่อ" แขนงต่างๆ

และเนื่องจากเป็นการศึกษาเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่าง(ศาสนา) "อิสลาม" กับ "ความรุนแรง" ที่มี "สื่อ" เป็นผู้นำเสนอและสะท้อนภาพลักษณ์ของความรุนแรงนั้นสู่มวลชน เป็นการศึกษาถึงบทบาทของสื่อกับความรุนแรงที่เกี่ยวข้องกับอิสลาม และเกี่ยวข้องกับความจริงจำหรือการจดจำภาพลักษณ์ แนวความคิดที่จะนำมาใช้จึงประกอบไปด้วย 2 แนวความคิดหลักคือ แนวคิดเกี่ยวกับมุมมอง(ต่อศาสนา)ซึ่งอาจนำไปสู่การสร้างและจดจำภาพลักษณ์(ทฤษฎีความจริงจำกลุ่ม) และแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของสื่อในการสร้างหรือธำรงไว้ซึ่งภาพลักษณ์(ทฤษฎีการวางกรอบ) โดยมีแนวคิดเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะและบริบทของความรุนแรงซึ่งถูกนำมาเป็นประเด็นในการสร้างภาพลักษณ์คือ แนวคิดเรื่องความรุนแรงและ Islamophobia

2.1.1 ทฤษฎีความทรงจำกลุ่ม (Theory of Collective Memory)

Maurice Halbwachs ได้พัฒนาทฤษฎีความทรงจำกลุ่ม(Collective Memory) ขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทาง ในการอธิบายวัฒนธรรมและธรรมชาติที่อ้อมค้อมขององค์ความรู้สะสมในสังคม และการใช้ความรู้ในการสร้างพฤติกรรมและการปฏิบัติในปัจจุบัน ในการเน้นเรื่องวัฒนธรรมและ

¹ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, ทำทนายทางเลือก: ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2533).

ธรรมชาติที่อ้อมค้อมของความทรงจำกลุ่ม Halbwachs ได้กำหนดทฤษฎีของเขาไว้ตรงข้ามกับ ศัพท์ทางชีววิทยาเช่น “racial memory” ที่ใช้โดย Jung และคนอื่นๆ ในการอธิบายรูปแบบแรกเริ่ม ที่คาดว่าสามารถสืบทอดมาทางกรรมพันธุ์ได้²

ความทรงจำกลุ่ม สามารถเป็นได้ทั้งบุคลิกลักษณะของทั้งชาติหรือของกลุ่มเล็กๆ หมายรวมได้ทั้งองค์กร สมาคม และครอบครัว³ พื้นฐานของความทรงจำกลุ่มจึงประกอบด้วย มายาคติ เรื่องเล่า การติดต่อสื่อสารประจำวันของสมาชิกในกลุ่ม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้าง อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสร้างความเป็นเหตุเป็นผล (making sense) ให้กับโลกรอบตัว ความทรงจำกลุ่ม จึงเป็นการผสมรวมความทรงจำเกี่ยวกับ สิ่งที่จำได้เกี่ยวกับอดีตของกลุ่มกับสิ่งที่เลือก ที่จะลืม ความทรงจำกับการลืมนั้นคือสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความจำเป็นในปัจจุบันของกลุ่ม ชาติ หรือวัฒนธรรม โดยไม่จำเป็นว่าจะต้องนำเสนอบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่ถูกต้อง แม่นยำของเหตุการณ์ในอดีตที่ผ่านมา ดังนั้น มายาคติ เรื่องเล่า และพฤติกรรมการสื่อสารอื่นๆ จึง ตกอยู่ในความจำเป็นของการเขียนใหม่ และเขียนซ้ำ เพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง(ถึงแม้จะไม่ จำเป็นต้องสอดคล้อง) ของกรอบการทำงานในการสร้างอัตลักษณ์ภายในการดำเนินชีวิตประจำวัน ของกลุ่มหรือชาติ ส่วนภาษาและการใช้ภาษาในการสื่อสาร เพื่อเขียนใหม่และเขียนซ้ำของ วัฒนธรรม ก็คือการปลดปล่อยความทรงจำของมนุษย์ออกจากการเก็บจำไว้เป็นพิเศษในสมอง⁴

ในขณะที่ Zelizer ได้นิยามถึงความทรงจำกลุ่มไว้ว่า คือความทรงจำที่ถูกยกเป็น ตัวอย่างประกอบ เหนือปัจเจกบุคคลทั้งโดยกลุ่มและเพื่อกลุ่ม ความทรงจำกลุ่มต่างจากความทรง จำส่วนบุคคลอันเป็นความสามารถเฉพาะตัวในการเก็บรักษาข้อมูล เพราะความทรงจำกลุ่ม ประกอบด้วยความทรงจำเกี่ยวกับอดีตที่ถูกกำหนดและจัดแต่งรูปทรงโดยกลุ่ม ดังนั้นโดยคำนิยาม แล้วความทรงจำกลุ่มจึงอนุমানถึงกิจกรรมด้านการแบ่งปัน การถกอภิปราย การเจรจาต่อรอง และ การแข่งขัน ด้วยเหตุนี้การจดจำจึงกลายเป็นสิ่งที่เกี่ยวพันกับกิจกรรมอื่นๆ มากมายตั้งแต่การ สร้างอัตลักษณ์ อำนาจและหน้าที่ บรรทัดฐานทางวัฒนธรรม และปฏิสัมพันธ์ทางสังคมต่างๆ ไป

² J. Assmann and J. Czaplicka, “Collective Memory and Cultural Identity,” *New German Critique* (Summer 1995):125-133.

³ T. Farrel, “Memory, Imagination, and War,” *History* 87 (January 2002):63.

⁴ E. Zerubavel, *Time Maps: Collective Memory and the Social Shape of the Past* (Chicago: The University of Chicago Press, 2004), pp. 5-6.

จนถึงเรื่องง่าย ๆ อย่างการระลึกถึง(recall) ฉะนั้นความเข้าใจที่สมบูรณ์ของกลุ่มจึงต้องอาศัยความทรงจำที่เหมาะสมทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม และพฤติกรรมทางการเมืองในระดับที่กว้างที่สุด⁵

สิ่งที่ทำให้ความทรงจำกลุ่มแตกต่างจากความทรงจำส่วนตัว ก็คือธรรมชาติทางสังคมของความทรงจำกลุ่ม ซึ่งถูกกำหนดโดยกลุ่มสังคมที่ความทรงจำซึ่งรังสรรค์ขึ้นโดยสังคมมีคุณค่าบางอย่างอยู่ในตัว ทั้งนี้ ระบบที่สร้างความทรงจำกลุ่มขึ้นมาคือการต่อเชื่อม อันประกอบด้วยชุดระบบความทรงจำส่วนตัวบวกกับกระบวนการเชื่อมต่อ (เช่น การสื่อสาร) ที่เกิดขึ้นระหว่างปัจเจกในสังคม จนส่งผลให้เกิดการรวบรวมองค์ความรู้ที่มีศักยภาพกว้างใหญ่กว่าที่มีในสมาชิกแต่ละคนเพียงลำพัง⁶ ลักษณะทางมวลชนหรือทางสังคมของความทรงจำนี้ คือปัจจัยสำคัญในการอธิบายถึงธรรมชาติของความทรงจำทั้งหมดในทัศนะของ Schudson⁷ ซึ่งไม่เพียงไม่ให้ความสำคัญกับธรรมชาติด้านปัจเจกของความทรงจำ แต่ยังเห็นว่าไม่มีสิ่งที่เรียกได้ว่าเป็นความทรงจำส่วนตัวอยู่ เพราะความทรงจำเป็นเรื่องทางสังคม(memory is social) เนื่องจากความทรงจำมีหลักแหล่งอยู่ในสถาบันต่างๆ ในรูปของกฎเกณฑ์ กฎหมาย กระบวนการที่เป็นมาตรฐาน และบันทึก อันเป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมที่ทำให้มนุษย์สำนึกถึงการเป็นหนี้ของอดีต หรือแสดงออกถึงคุณธรรมที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับอดีต(ประเพณี อัตลักษณ์ อาชีพ หลักสูตร) มากกว่าจะตั้งอยู่ในจิตใจ

ดังนั้น ความทรงจำจึงเป็นกลุ่มก้อน เป็นความพยายามทางสังคมที่ก่อให้เกิดรากฐานด้านวาทกรรมมวลชนและด้านการสื่อสาร ด้วยการบอกกล่าวสมาชิกซ้ำแล้วซ้ำเล่าถึงประเด็นความสำคัญทางสังคมทั้งที่เป็นเหตุการณ์ในอดีตและความจำเป็นของการเชื่อมโยงปัจจุบันกับสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต การสื่อสารและความทรงจำกลุ่มจึงเป็นมรดกของสังคมในรูปแบบของการ

⁵ B. Zelizer, "Reading the Past against Grain: The Shape of Memory Studies," Review and Criticism (June 1995):214-239.

⁶ A. Bangerter, M. Von Cranach, and C. Arn, "Collective Remembering in the Communicative Regulation of Group Action: A Functional Approach," Journal of Language & Social Psychology 16 (1997):366.

⁷ Michael Schudson, "Dynamics of Distortion in Collective Memory," in Memory Distortion, ed. D.L. Schacter (MA: Harvard University Press, 1995), pp. 346-347.

ปฏิสัมพันธ์ที่อ้อมตัวซึ่งถูกปลูกเรียกอย่างสร้างสรรค์ บางครั้งเป็นทางการ บางครั้งต่อรอง บางครั้งตั้งป้อม และบางครั้งก็เปลี่ยนรูปตัวสังคมเอง ความสัมพันธ์ และสถาบัน⁸

ในขณะที่ความทรงจำแสดงนัยถึงการปรับตัวให้เข้ากับเหตุการณ์ในอดีต มายาคติอันยืนยงประการหนึ่งก็เชื่อว่า ความทรงจำเป็นสิ่งถูกกระทำหรือเป็นบทบาทที่แท้จริงที่ตรงตัว ทั้งๆที่เราไม่สามารถแยกความทรงจำถึงเหตุการณ์ที่กำลังดำเนินไปในชีวิตออกจากสิ่งที่เคยเกิดขึ้นกับเราก่อนหน้านี้ได้ ในความทรงจำกลุ่มก็เช่นเดียวกัน เพราะความทรงจำกลุ่มเป็นการต่อรองทางความหมายที่มีบทบาทในการประสานความทันสมัย กับ ความจำเป็นของกลุ่มในปัจจุบัน มากเท่ากับที่มันทำให้เกิดอุบัติเหตุที่มาจากประสบการณ์ในอดีตของกลุ่ม

การที่แนวคิดเรื่องความทรงจำกลุ่มมีความสำคัญต่อแนวทางการวิเคราะห์ในงานวิจัยนี้ก็เพราะการเดินทางและการดำรงอยู่ของภาพลักษณ์หนึ่งๆจากห้วงประวัติศาสตร์ถึงปัจจุบัน ย่อมต้องผ่านการสื่อสารถ่ายทอดทางสังคม และเสียงไม่ออกจากวงวนของการเขียนใหม่และเขียนซ้ำ แนวคิดเรื่องความทรงจำกลุ่มจึงช่วยสะท้อนถึงรูปแบบและภาวะที่เรื่องราวหรือความเชื่อหนึ่งๆ ถูกถ่ายทอดบอกเล่าจนกลายเป็นมายาคติในสังคม ช่วยให้เห็นจุดเชื่อมต่อของการเดินทางและทิศทางที่อดีตถูกรื้อฟื้นปลูกไว้เพื่อตอบสนองของความจำเป็นในปัจจุบัน

2.1.2 ทฤษฎีการวางกรอบ (Theories of Framing)

เนื่องจากการเข้าใจเหตุการณ์(ก่อนการร้าย)ต่างๆโดยทั่วไป เป็นการรู้จักจาก “กรอบ” ชาวที่ได้สร้างความชัดเจน จัดลำดับ และวางโครงสร้างทิศทางกรเล่าเรียงเหตุการณ์ไว้¹⁰ การทำความเข้าใจการสื่อสารมวลชนผ่านแนวคิดเรื่องการวางกรอบ จึงกลายเป็นสิ่งปกติมากขึ้นทั้งในสาขาจิตวิทยาสังคม ความเห็นสาธารณะ หรือการศึกษาเรื่องสื่อต่างๆ

⁸ D. Carbaugh and S.O.Hastings, "A Role for Communication Theory in Ethnography and Cultural Analysis," *Communication Theory* 2 (1992):157.

⁹ D.L. Schacter, ed. *Memory Distortion: How Minds, Brain and Societies Reconstruct the Past* (MA: Harvard University Press, 1995), p. 5.

¹⁰ Robert M. Entman, "Framing US Coverage of International News," *Journal of Communication* 41 (1991):6-28; Robert M. Entman, "Framing: Towards Clarification of a Fractured Paradigm," *Journal of Communication* 43 (1993).

แนวคิดเรื่องการ “วางกรอบข่าว” หมายถึงโครงสร้างการตีความที่นักสื่อสารมวลชนใช้เพื่อจัดเหตุการณ์จำเพาะต่างๆไว้ภายในบริบทที่กว้างกว่า

กรอบข่าว คือสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบที่ฝังแน่นในกระบวนการเลือกสรร การเน้นย้ำ และการตัดแยก ที่เชื่อมต่อการตีความเชื่อมโยงและการประเมินค่าเหตุการณ์¹¹ ดังนั้นการตัดสินใจและการปฏิบัติโดยทั่วไปในการรวบรวมข่าว—ตัดสินใจว่าเรื่องราวใดที่จะนำมาลง และลงอย่างไร—จึงมีผลโดยตรงต่อกรอบเหล่านี้ ซึ่งนอกเหนือจากสารพันวิธีในการพรรณนาถึงเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นแล้ว นักข่าวยังอาศัยกรอบข่าวที่คุ้นเคยและการตีความเหตุการณ์โดยแหล่งที่น่าเชื่อถือในการถ่ายทอดความหมายที่แพร่หลาย(dominant meanings) สร้างความน่าเชื่อถือให้เรื่องราวจัดไฟกัสดหัวข่าว ตลอดจนวางโครงสร้างการเล่าเรื่องด้วย ทั้งนี้ แม้ว่ารายละเอียดจำเพาะของเหตุการณ์(ก่อการร้าย)ต่างๆที่เกิดขึ้นจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว แต่รูปแบบที่นักข่าวสังเกตและรายงานแต่ละเหตุการณ์ ก็ยังคงถูกจัดรูปร่างโดยอาศัยความคล้ายคลึงของเหตุการณ์ที่เคยนำเสนอในอดีต และโดยแหล่งข่าวที่ผู้สื่อข่าวเชื่อถือมากที่สุด¹²

กรอบข่าวจึงเป็นที่รวมแนวความคิดหลัก เป็นคลังของวลี และภาพสัญลักษณ์(iconic images)ต่างๆไว้เพื่อเสริมแนวทางร่วมในการพัฒนาการด้านการตีความ แก่นของการวางกรอบก็คือการคัดเลือกเพื่อจัดลำดับความสำคัญของข้อเท็จจริง ภาพข่าว หรือพัฒนาการชุดหนึ่งๆไว้เหนือชุดอื่นๆ ดังนั้นจึงเท่ากับเป็นการส่งเสริมการตีความเหตุการณ์ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งโดยปริยายนั่นเอง เมื่อใดที่การวางกรอบข่าวในชนบดั่งเดิมสะท้อนถึงบรรทัดฐานที่กว้างและค่านิยมส่วนรวมภายในสังคม การเคลื่อนไหวคัดค้านทำลายวัฒนธรรมข่าวของสื่อกระแสหลัก ก็ดูจะเป็นข้อพิสูจน์ถึงการใช้กรอบข่าวตามที่ถูกวิพากษ์มากยิ่งขึ้น และส่งผลให้เกิดรูปแบบการต่อสู้ในการวางกรอบและตีความเหตุการณ์ต่างๆตามมา¹³

กรอบข่าวในชนบดเดิมซึ่งกลายเป็นกระแสหลักในการสื่อข่าว ได้จัดบริบทแวดล้อม ให้ความหมายและลำดับความซับซ้อนของปัญหา การกระทำ และเหตุการณ์ ด้วยการใส่ช่วงชั้นของ

¹¹ Tod Gitlin, *The Whole World is Watching* (Berkeley: University of California Press, 1980); Tod Gitlin, *Inside Prime Minister* (London: Routledge, 1994).

¹² Pippa Norris; Montague Kern and Marion Just, eds. *Framing Terrorism* (New York and London: Routledge, 2003), p. 4.

¹³ Akiba A. Cohen and Gadi Wolfsfeld, eds. *Framing the Intifada: People and Media* (NJ: Alex Publishing, 1993).

ความใหม่เข้าไปในกลุ่มประเภทที่คุ้นเคยหรือเค้าแนวเรื่องที่เคยชิน กรอบข่าวดั้งเดิมเกี่ยวกับการก่อการร้ายจึงมีความสำคัญเพราะกรอบเหล่านี้ได้มอบความสอดคล้อง เรียบง่าย สามารถคาดการณ์ได้ และพลัง ให้กับเรื่องเล่าที่ฝังตรึงอยู่ในการสร้างความเป็นจริงทางสังคม¹⁴

การวางกรอบตอบสนองหน้าที่หลากหลายสำหรับผู้แสดง(actors)ต่างๆ เช่น นักการเมืองสามารถตอบสนองต่อเหตุการณ์ และสื่ออธิบายสำคัญได้อย่างชัดเจนและมีประสิทธิภาพ ด้วยการนำกรอบวัฒนธรรมหลัก(predominant) มาเป็นแนวในการทำความเข้าใจกับสารของตน อาทิ “ผมขอประณามการก่อการร้ายทุกรูปแบบ” ในขณะที่ผู้สื่อข่าวก็สามารถนำมา ‘เล่าอย่างทีพุด’ ได้ภายใน 60 วินาที หรือภายในพาดหัวข่าวสั้นๆของหนังสือพิมพ์ การแยกเหตุการณ์หลักออกจากเหตุแวดล้อมจึงเป็นไปอย่างรวดเร็ว ด้วยการดึงเหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกันในคลังออกมาเป็นแนวทางให้กับผู้อ่าน ในขณะที่สาธารณชนก็สามารถใช้กรอบในการแยกแยะและทำให้ความไม่คุ้นเคยและความซับซ้อนของเหตุการณ์ ผู้คน หรือผู้นำ เป็นเรื่องที่ฟังขึ้นหรือเข้าใจง่ายขึ้นได้¹⁵

กรอบต่างๆ ทำให้ขึ้นส่วนและความหลากหลายของเหตุการณ์ถูกเข้าใจภายในรูปแบบปกติ เช่นการใช้กรอบการก่อการร้ายอธิบายการระเบิดในบาห์ลี การจับตัวประกันในโรงละครกรุงมอสโคว์ หรือการจับกุมกองโจรคอมมิวนิสต์ในฟิลิปปินส์ โดยไม่จำเป็นต้องมีรายละเอียดเกี่ยวกับบุคคล กลุ่ม ประเด็น หรือสถานที่ที่เกี่ยวข้อง กรอบเรื่องการก่อการร้ายและต่อต้านการก่อการร้ายก็สามารถทำให้เราแยกแยะ ดีความ จัดประเภท และประเมินความขัดแย้งได้ กรอบข่าวในชนบดดั้งเดิมไม่เพียงไม่ให้คำอธิบายที่ลึกซึ้งถึงลักษณะทั้งหมดของการก่อการร้ายใดๆ แต่ยังปล่อยบางขึ้นส่วนสำคัญของปัญหาทิ้งไปโดยไม่มีคำตอบ ในขณะที่ม้วนนับปัจจัยที่ลงตัวกับการตีความรูปแบบหนึ่งของเหตุการณ์

ในทางการเมืองระหว่างประเทศ การวางกรอบช่วยในการทำหน้าที่หลายอย่าง เช่นการเน้นความสำคัญของเหตุการณ์หนึ่งๆ ในฐานะปัญหาระหว่างประเทศที่กระทบต่อผลประโยชน์ของชาติ(agenda-setting) การบ่งชี้และอธิบายถึงแหล่งของภัยคุกคามความมั่นคง(cognitive priming) และนำเสนอแนวทางสำหรับผลเชิงนโยบายที่ออกแบบมาสำหรับแก้ไขปัญหาล่าช้านี้(evaluation)

ถึงแม้ว่ากรอบข่าวจะแสดงให้เห็นถึงลักษณะสำคัญของการสื่อสารทางการเมือง แต่ขึ้นส่วนปริศนาหลายชิ้นเกี่ยวกับเหตุผลที่ว่า ทำไมกรอบข่าวหนึ่งๆ ไม่ใช่กรอบอื่น จึงถูกหยิบยกมา

¹⁴ Pippa Norris, op. cit., p. 5.

¹⁵ Ibid., p. 27.

ใช้และโน้มนำเป็นการตีความต้นแบบของเหตุการณ์ โดยเฉพาะเมื่อการตีความที่แตกต่างไม่ลงรอย นั้นเริ่มต้นจากตัวแสดงที่แตกต่างกันในเวทีการแข่งขันทางการเมือง ก็ยังคงเป็นชิ้นส่วนปริศนาอยู่ และเรายังคงรู้เกี่ยวกับผลกระทบที่กรอบข่าวมีต่อความเห็นสาธารณะเพียงเล็กน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีความขัดแย้งสองด้าน ที่สามารถเกิดความไม่ลงรอยระหว่างกรอบที่มีอิทธิพลกว่า ของผู้นำและสื่อในอีกฟากหนึ่งของความขัดแย้งทางการเมือง เช่น การนำเสนอกรอบข่าวเกี่ยวกับ 9/11 (ของสื่อตะวันตก) ในตะวันออกกลาง ที่ยากจะรู้ว่าได้รับการยอมรับหรือปฏิเสธในตะวันออกกลาง เป็นต้น

ในบริบทของความขัดแย้งด้านเดียว(one-sided) กรอบข่าวแบบดั้งเดิมเป็นที่แพร่หลาย ในสังคมจนถูกมองว่าเป็นธรรมชาติและจำเป็นเกือบเสมอเหมือนสามัญสำนึก เพราะข้อมูลหรือการตีความในทางตรงข้ามถูกมองว่าไม่สอดคล้องกับทัศนคติเดิมที่มีอยู่ และด้วยการทำหน้าที่ เจกเดียวกับกระบวนการทัศนศาสตร์ที่ชี้ให้เห็นฐานการวิจัยในศาสตร์ปกติทั่วไป¹⁶ กรอบข่าวแบบดั้งเดิมจึงอาจถูกมองเป็น "การเขียนข่าวปกติ (journalism as usual)" ที่อธิบายและให้ความสำคัญกับแนวทางหลักในการทำความเข้าใจเหตุการณ์ต่างๆ ไปพร้อมกับการตัดหรือละเลยรูปแบบหรือแนวทางอื่น ดังนั้นเมื่อกรอบข่าวดั้งเดิมแพร่หลายในสังคมชาวใด ผู้สื่อข่าวก็จะเชื่อว่าตนกำลังรายงานเพียง "ข้อเท็จจริง" ตามธรรมเนียมการรายงานข่าวแบบภววิสัยและเป็นกลาง (objective & balanced) โดยไม่ได้ตระหนักถึงทิศทางที่กรอบซึ่งกว้างกว่าได้ทำหน้าที่ในการจัดแต่งรูปทรงของการเขียนข่าว¹⁷

ในบริบทความขัดแย้งแบบ 2 ด้าน(two-sided) การกระทำรุนแรงทางการเมืองที่ก่อให้เกิดปฏิกิริยาซึ่งเปี่ยมไปด้วยอารมณ์ ย่อมหมายความว่าแต่ละสังคมอาจนำเสนอการตีความ เหตุการณ์และภาพข่าว ชนิดที่อาจไม่มีอะไรตรงกันเลย เช่นกรณี 9/11 ที่สังคมอเมริกันมองว่าเป็นฝีมือของเครือข่ายอัลกออิดะฮ์ แต่ชาวอาหรับบางคนมองว่าเป็นแผนการสมคบกันใส่ร้ายมุสลิมของฝ่ายไซออนนิสต์ เป็นต้น นอกจากนี้ การตระหนักถึงกรอบข่าวของคู่แข่งในอีกสังคมหนึ่ง ภายใต้บริบทแบบ 2 ด้าน อาจส่งผลให้กระบวนการสื่อสารทางการเมืองกลายเป็นประเด็นโต้แย้งอย่างยืดหยุ่นได้ เมื่อสองสังคมพิพาทกันด้วยเรื่องความหมายและการตีความเหตุการณ์เดียวกัน

¹⁶ Thomas S. Khun, *The Structure of Scientific Revolutions* (Chicago: University of Chicago Press, 1962).

¹⁷ Pippa Noris, op. cit., p. 14.

การใช้กรอบก่อการร้ายได้ตอบสนองหน้าที่หลายอย่าง ทั้งในแง่ของการรับรู้เข้าใจ โดยการเชื่อมโยงข้อเท็จจริง เหตุการณ์ และผู้นำ ที่แตกต่างกันเข้าด้วยกัน และในแง่ของการประเมินค่าด้วยการเอื้อชื่อผู้ก่อการ จาระไนถึงเหยื่อ และกล่าวตำหนิประณาม กรอบก่อการร้ายช่วยให้ผู้นำทางการเมืองสามารถส่งสารที่เรียบง่ายสอดคล้องสู่สาธารณชน ไปพร้อมกับปรับแต่งการสำเนียงรับรู้ว่าด้วยเรื่องของ “มิตร” และ “ศัตรู” เสียใหม่ เช่นในคำกล่าวของประธานาธิบดี George W. Bush ที่ว่า “ตอนนี้ทุกประเทศในทุกภูมิภาคจะต้องตัดสินใจว่าคุณจะอยู่ข้างเรา หรือคุณอยู่ข้างผู้ก่อการร้าย (Every nation in every region now has a decision to make. Either you are with us, or you are with the terrorists.)”¹⁸ เป็นต้น

ตัวอย่างการวางกรอบข่าวในบริบทอื่น ๆ นอกเหนือจากเรื่องการก่อการร้าย ก็เช่น ในช่วงเลือกตั้งก็ใช้กรอบ ‘ม้าแข่ง’ (ใครนำ ใครตาม) ทำให้สังคมรู้ว่าใครหรือฝ่ายใดมีภาษีมากกว่าโดยไม่จำเป็นต้องรู้จักอุดมการณ์ นโยบาย ตลอดจนภูมิหลังหรือประสบการณ์ของผู้สมัคร¹⁹ หรืออาจใช้กรอบ ‘ความขัดแย้ง’ และ ‘เศรษฐกิจ’ มาทำให้แนวการนำเสนอเหตุการณ์ที่ซับซ้อนมีความเรียบง่ายขึ้น²⁰

สำหรับในงานวิจัยนี้ จะศึกษาการวางกรอบเกี่ยวกับอิสลามและความรุนแรง(การก่อการร้าย) ในสื่อสิ่งพิมพ์ไทยว่าถูกวางหรือทำให้เกิดขึ้นแบบไหน สื่อไทยวางกรอบข่าวเกี่ยวกับความรุนแรงและอิสลามในช่วงเหตุการณ์ 9/11 และสงครามอิรักอย่างไร เหตุการณ์ใดได้รับความสนใจมีการให้ความสำคัญกับโฆษณาหรือตัวแทนของแต่ละฝ่ายในเหตุการณ์ความขัดแย้งนั้นๆแค่ไหน

2.1.3 แนวคิดเรื่องความรุนแรง

ความรุนแรงในนิยามทั่วไป Sidney Hook กล่าวไว้ใน *Encyclopedia of the Social Sciences* ว่า “ในบริบททางสังคม ความรุนแรงอาจถูกนิยามกว้างๆว่าเป็น การใช้วิธีการบังคับขู่

¹⁸ George W. Bush, “Address to Congress,” *Office of the Press Secretary* (20 September 2001).

¹⁹ Thomas Patterson, *Out of Order* (New York: Knopf, 1993).

²⁰ W. Russel Neuman; Marion Just and Ann Grigler, *Common Knowledge: News and the Construction of Political Meaning* (Chicago: University of Chicago Press, 1992).

เช็ญที่ผิดกฎหมายกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเป้าหมาย”²¹ ทว่าเป็นการยากที่จะแยกแยะความแตกต่างระหว่างการกระทำความรุนแรงที่ผิดกฎหมายออกจากสิ่งที่ Hook เรียกว่า “อำนาจหรือกำลังที่เหนือกว่า(might)” หรือการกระทำทางกายภาพที่ถูกแทรกแซงอย่างถูกกฎหมาย เพราะสิ่งที่เป็นความรุนแรงอันผิดกฎหมายสำหรับเหยื่อ อาจเป็นการแสดงออกซึ่งอำนาจที่ถูกต้องตามกฎหมายของผู้กระทำก็ได้

อย่างไรก็ดี ในความเห็นของ Hannah Arendt²² อำนาจไม่สามารถเท่าเทียมกันกับความรุนแรง เนื่องจากความรุนแรงแท้จริงแล้วคือวิธีการชั้นเลว(inferior way) ของการสร้างฐานอำนาจประชาธิปไตยที่ทอดสมออยู่ในความเป็นปึกแผ่นที่ถูกจัดระเบียบของประชาชน สำหรับ Arendt “ความรุนแรง จะปรากฏในที่ซึ่งอำนาจตกอยู่ในอันตราย(jeopardy)” ซึ่งก็หมายความว่า ในขณะที่ความรุนแรงสามารถทำลายอำนาจ มันกลับไม่สามารถสร้างอำนาจขึ้นมาได้ Arendt สรุปว่า แทนที่การใช้ความรุนแรงจะสร้างความมีเสถียรภาพให้กับอำนาจ การใช้ความรุนแรงกลับก่อให้เกิดความรุนแรงยิ่งขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และท้ายที่สุด Arendt ก็ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความสัมพันธ์ระหว่าง ความรุนแรง(violence) อำนาจ(power) สิทธิอำนาจอันชอบธรรม(authority) ความแข็งแกร่ง(strength) และกำลัง(force) ที่ทำลายความแตกต่างแบบเดิมระหว่างกระบวนทัศน์ทางการเมืองแห่ง “ความเป็นจริง(realist)” กับแห่ง “อุดมคติ (idealist)”

ส่วน Robert Paul Wolff²³ เสนอว่า แนวคิดรวบยอดเรื่องความรุนแรง(concept of violence)ถูกนำมาใช้อย่างรอบคอบโดยชนชั้นนำที่ทรงอำนาจ ซึ่งหากไม่ใช่เพื่อหยุดการเปลี่ยนแปลง ก็เพื่อสร้างความชอบธรรมต่อการดำรงอยู่ของการกระจายอำนาจและสิทธิประโยชน์ที่ไม่เท่าเทียมกัน สำหรับ Wolff ทั้งแนวคิดเรื่องความรุนแรงและความคิดที่เกี่ยวข้องคือการไร้ความรุนแรง ต่างก็เป็น “ความสับสนภายใน (inherently confused)” เพราะความหมายในการถกอภิปรายทางการเมืองของสองแนวคิดนี้และแนวคิดอื่นที่เกี่ยวข้อง ล้วนขึ้นอยู่กับพื้นฐานสำคัญว่าด้วยสิทธิอำนาจอันชอบธรรมตามกฎหมาย(legitimate authority) ซึ่งก็เป็นความไม่ลงรอย

²¹ Sidney Hook, Encyclopedia of the Social Sciences (New York: Macmillan, [1935]1963):264.

²² Hanna Arendt, “On Violence,” in Violence and Its Alternative (New York: St. Martin's Press, 1999), pp. 3-11.

²³ Robert Paul Wolff, “On Violence,” in Violence and Its Alternative (New York: St. Martin's Press, 1999), pp.12-22.

ภายในแนวคิด(inherently incoherent)อีกเช่นกัน ทั้งนี้ Wolff ได้เสนอทัศนะเกี่ยวกับความรุนแรงไว้ใน 3 ระดับคือ ระดับที่หนึ่งเพ่งเล็งที่ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ(power)และสิทธิอำนาจอันชอบธรรม(authority) ระดับที่สองที่ความแตกต่างอันปราศจากรากฐาน(unfounded distinction) ระหว่างสิทธิอำนาจทางการเมืองที่ถูกกฎหมายกับไม่ชอบด้วยกฎหมาย และระดับสุดท้าย คือการใช้ความรุนแรงเชิงอุดมคติโดยอาศัยวาทศิลป์เป็นเครื่องมือในการบังคับควบคุม การปฏิเสธอย่างแน่วแน่ของ Wolff ต่อการแบ่งแยกนิยามความหมายเชิงวิเคราะห์(analytical definition)ของความรุนแรงออกจากการทำงานของอิทธิพลเชิงโครงสร้าง ดังเช่นที่ดำเนินอยู่ในการต่อสู้ทางชนชั้นเพื่ออำนาจและความมั่งคั่งในอเมริกา ได้ทำให้ข้อเขียนของเขาเป็นการวิพากษ์ที่สำคัญต่อความเชื่อที่ว่า “ความรุนแรง” สามารถนิยามในลักษณะที่เป็น “ภาวีสัย” อันปราศจากอคติค่านิยม(value free)ได้

ในขณะที่ Johan Galtung²⁴ ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งกับข้อเสนอของ Wolff ในเรื่องประโยชน์ของการนิยามความรุนแรงในเชิงวิเคราะห์(analytical) Galtung เน้นความสำคัญทั้งเชิงวิเคราะห์และเชิงปฏิบัติทางการเมืองของการแยกแยะความแตกต่างระหว่างความรุนแรงทั้งในทางตรงและเชิงโครงสร้าง และยังให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับ “ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม” ในฐานะที่ถูกนำมาใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับความรุนแรงทั้งทางตรงและเชิงโครงสร้างด้วย

ในแนวคิดและนิยามความรุนแรงเช่นข้างต้นซึ่งมีทั้งแบบกว้างและแคบ ส่วนใหญ่ดูจะเป็นผลพวงจากการศึกษาเรื่องอื่น มากกว่าการมุ่งหมายที่จะพัฒนาแนวคิดเรื่องความรุนแรงให้มีที่ทางและระบบที่ชัดเจน เห็นจะยกเว้นก็เพียง Galtung ที่กำหนดขอบข่ายนิยามและลักษณะของความรุนแรงเอาไว้ค่อนข้างครอบคลุมที่สุด

ในนิยามของ Johan Galtung ความรุนแรงก็คือสาเหตุของความแตกต่างระหว่าง “ศักยภาพ” กับ “ความเป็นจริง” ระหว่างสิ่งที่สามารถเป็นได้กับสิ่งที่เป็นอย่างที่จริง ความรุนแรงจึงเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์ถูกอิทธิพลโน้มนำทำให้การตระหนักถึงสภาพทางร่างกายและจิตใจที่แท้จริง ต่ำกว่าการตระหนักถึงศักยภาพที่มี ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มระยะห่างระหว่างศักยภาพกับความเป็นจริง หรือการยับยั้งขัดขวางการลดลงของระยะห่างดังกล่าว ก็ล้วนแล้วแต่เป็นความรุนแรงทั้งสิ้น²⁵

²⁴ Johan Galtung, “Cultural Violence,” in *Violence and Its Alternatives* (NY: St. Martin's Press, 1999), pp. 39-53.

²⁵ Johan Galtung, *Peace and Peace Research: Essays in Peace Research Volume One* (Copenhagen: Christian Ejlertsen, 1975), pp.110-111.

ทว่าโดยภาพรวมและการให้ความสำคัญแล้ว Galtung แบ่งความรุนแรงออกเป็น 3 ประเภทหลักๆที่เขาจัดให้เป็น super-types นั่นคือ ความรุนแรงทางตรง ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม

กล่าวโดยสรุป ความรุนแรงในนิยามของ Galtung ก็คือ อิทธิพลหรือสิ่งซึ่งก่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างการตระหนักถึงสภาพที่เกิดขึ้น กับ การตระหนักถึงศักยภาพที่มนุษย์จะสามารถเป็นได้ ในลักษณะที่การตระหนักถึงความเป็นจริงหรือการทำให้เป็นจริงนั้น ต่ำกว่าการตระหนักถึงศักยภาพที่มี ยิ่งการตระหนักถึงความเป็นจริงถูกทำให้ลดลงมากเท่าใด ระดับความรุนแรงก็จะยิ่งเพิ่มสูงขึ้นเท่านั้น อีกทั้งความรุนแรงที่เกิดขึ้นก็สามารถเป็นได้ทั้งในมิติทางร่างกาย จิตใจ(และสังคม) โดยไม่จำเป็นว่าตัวผู้กระทำหรือผู้ถูกกระทำ ความรุนแรงนั้นจะเห็นเด่นชัดมีตัวตนหรือไม่ หรือความรุนแรงนั้นจะสามารถสังเกตเห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนเพียงใด และการกระทำนั้นๆเป็นไปโดยเจตนาหรือไม่ เพราะมิติของความรุนแรงเหล่านี้อาจแสดงบทบาทร่วมกันหรือต่างกันในความรุนแรงทางตรง(หรือความรุนแรงส่วนบุคคล) กับ ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ตลอดจนในความรุนแรงทางวัฒนธรรมที่ Galtung ถือว่ามีบทบาทต่อการสร้างความชอบธรรมให้กับความรุนแรง 2 ประเภทแรก

ความรุนแรงทางตรง (Direct Violence) หมายถึง ความรุนแรงซึ่งมองเห็นอาการหรือผลแห่งความรุนแรงนั้นได้ชัดเจน เป็นความรุนแรงที่มีผลในเชิงการทำร้ายร่างกายและ/หรือจิตใจ และมีตัวผู้กระทำการก่อเหตุความรุนแรง²⁶ ในขณะที่ “การตระหนัก” ถึงความเป็นจริงและศักยภาพก็ไม่ใช่แค่ถูกยับยั้ง หากแต่ถูกทำลายลงโดยตรง²⁷

การพิจารณาความรุนแรงทางตรงสามารถแยกพิจารณาได้เป็น ตัวบุคคล/กลุ่มบุคคลผู้ก่อความรุนแรง เครื่องมือที่ใช้ก่อความรุนแรงตั้งแต่ร่างกายถึงอาวุธชนิดต่างๆ เป้าหมายของความรุนแรงซึ่งก็คือตัวมนุษย์ สามารถแบ่งออกได้สองลักษณะคือมีเป้าหมายอยู่ที่การทำลายตัวร่างกายหรืออยู่ที่การขัดขวางการปฏิบัติหน้าที่ สุดท้ายคือการพิจารณาความรุนแรงทางตรงในแง่ของเจตนาว่าเป็นความรุนแรงที่เกิดขึ้นโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ

ในการใช้ความรุนแรงทางตรงโดยเจตนา ซึ่งผู้ใช้มีการจัดองค์กรและสรรหาชุดคำอธิบายมารองรับการกระทำของตน เรียกได้ว่าเป็นการใช้ความรุนแรงทางตรงที่มีอุดมการณ์รองรับ

²⁶ Galtung, op. cit., p. 111; ชัยวัฒน์, เรื่องเดียวกัน, น.12-13.

²⁷ Galtung, ibid.

ความรุนแรงทางตรงชนิดนี้มักส่งผลในเชิงอำนาจหรือเปลี่ยนแปลงสังคมโดยพื้นฐาน อุดมการณ์ที่นำมารองรับการใช้ความรุนแรงทางตรงนี้ สามารถแบ่งได้เป็น 4 ประเภทใหญ่ๆ²⁸ คือ

1. เพื่ออำนาจรักษาระเบียบทางสังคมซึ่งผู้ใช้เห็นว่าเป็นสิ่งที่ชอบธรรมอยู่แล้ว หรือ เพื่อโค่นล้มทำลายระเบียบทางสังคมซึ่งเขาเห็นว่าขาดความชอบธรรม เช่นกรณีการใช้ความรุนแรงระหว่าง อิสราเอล กับ ปาเลสไตน์ เป็นต้น
2. เพื่อขยายระเบียบทางสังคมซึ่งตนเห็นว่าเหนือกว่า ออกไปครอบงำระเบียบทางสังคมของผู้อื่น เช่นกรณีการใช้ความรุนแรงเพราะเห็นว่าชาวอารยันเหนือกว่าผู้อื่นของฮิตเลอร์ เป็นต้น
3. เพื่อต่อสู้พิทักษ์สิทธิและระเบียบทางสังคมของตนเอง เช่นกรณีการใช้ความรุนแรงเพื่อต่อสู้เรียกร้องสิทธิของชนกลุ่มน้อยในดินแดนต่างๆ เป็นต้น
4. เพื่อเกื้อหนุนต่อพัฒนาการของตัวผู้ใช้ และสร้างความมั่นใจต่อเป้าหมายในการต่อสู้ อันจะส่งผลให้คุณภาพของโครงสร้างทางสังคมมีความมั่นคงขึ้น อุดมการณ์ประเภทนี้มองว่าความรุนแรงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นในตัวเอง เพราะการใช้ความรุนแรงจะช่วยปลดปล่อยผู้ใช้ให้เป็นอิสระจากพันธนาการแห่งอำนาจและการกดขี่ได้

ทั้งนี้ ในแง่ของแนวคิดที่มองว่าความรุนแรงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นในตัวเองที่สำคัญคือแนวคิดของ Frantz Fanon²⁹ ที่วิเคราะห์ความรุนแรงของสังคมในยุคล่าอาณานิคม(colonialism) และยุคหลังอาณานิคม(post-colonial) Fanon เห็นว่าลัทธิล่าอาณานิคม เริ่มต้นและครองตัวอยู่ด้วยการกระทำความรุนแรง ดังนั้น จึงเท่ากับเพียกรหากการตอบรับด้วยความรุนแรงจากบรรดาเมืองขึ้น(colonized)เช่นกัน นอกจากนี้ Fanon ยังยืนยันว่าความรุนแรง เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในกระบวนการประกาศเอกราชหรือเลิกภาวะเมืองขึ้น(decolonization) และเน้นถึงผลกระทบของความรุนแรงในทางการชำระล้างใจ(ผลทางจิตวิทยา)ชาวเมืองขึ้น เมื่อความรุนแรงนั้นถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือต่อต้านผู้กดขี่(oppressor) ด้วยเหตุนี้สำหรับ Fanon จึงเป็นไปได้ที่จะมีการรวมขอมเกิดขึ้นใน "Manicheistic World" ของความเป็นชาวและดำที่สังคมสร้างขึ้น เพราะการปะทะกันของผลประโยชน์ระหว่างชนพื้นเมืองเจ้าถิ่นกับเจ้าอาณานิคมนั้น ได้ก่อให้เกิดการผลิตซ้ำความเป็นปรปักษ์ในระดับชีวิตประจำวันไปแล้ว ดังนั้น ทั้งผู้กดขี่และผู้ถูกกดขี่จึงต่างมีส่วนเท่า

²⁸ ชัยวัฒน์, เรื่องเดียวกัน, น. 20-25.

²⁹ Frantz Fanon, "Concerning Violence," in *Violence and Its Alternatives* (NY: St.Martin's Press, 1999), pp.157-168.

เทียมกันในกระบวนการแผ่อิทธิพลครอบงำ การขูดรีด และ การปล้นสะดมช่วงชิงที่ริเริ่มแนะนำเข้ามาโดยเจ้าอาณานิคม Fanon ยกย่องการปลดปล่อยทางจิตใจด้วยการใช้ความรุนแรง ว่าสามารถทำให้ผู้ถูกกดขี่รู้สึกเป็นอิสระและมีพลังในการทำหน้าที่อันจำเป็นยิ่งคือการสร้างสังคมที่เป็นอิสระเสรีขึ้นมาใหม่ได้

นอกจากนี้ความรุนแรงทางตรงหรือส่วนบุคคล ยังหมายความรวมถึงการคุกคาม การแสดงหรือสาธิต—ไม่ว่าจะมีใครได้รับบาดเจ็บหรือไม่ด้วย และความรุนแรงทางตรงนี้จะแสดงออกชัด(shows) ผู้ถูกกระทำ ความรุนแรงทางตรงรับรู้(perceive)ถึงความรุนแรงที่เกิดขึ้น เป็นความรุนแรงที่มีลักษณะกระเพื่อมเคลื่อนไหวต่อเนื่อง ในสังคมที่ดูภายนอกเหมือนหยุดนิ่งไม่มีการเปลี่ยนแปลงที่เด่นชัด(static) ความรุนแรงทางตรงจะเป็นสิ่งที่เสมือนถูกขังทึบเยียนว่าถูกตัด แต่ในสังคมที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง(dynamic)สูง ความรุนแรงทางตรงอาจถูกมองว่าผิดและอันตรายทว่าก็สอดคล้องกับลำดับขั้นของสิ่งต่างๆ ความรุนแรงทางตรงจะไม่ค่อยมีเสถียรภาพ เพราะขึ้นอยู่กับอารมณ์และความต้องการของบุคคล อีกทั้งยังสังเกตได้ง่ายกว่าทั้งที่ความรุนแรงทางตรงสร้างนั้นอาจมีความรุนแรงในระดับที่สูงกว่ามาก³⁰

อย่างไรก็ดี สิ่งที่น่าจะเป็นปัญหาประการหนึ่งของการนิยามความรุนแรงทางตรงก็คือ การพิจารณาความรุนแรงในมิติทางจิตใจ ที่ยากต่อการวัดว่าเกิดขึ้นหรือไม่และในระดับใด เพราะภายใต้สถานการณ์เดียวกัน การ “รับรู้” หรือ “มอง” สิ่งที่เป็นความรุนแรงของคนสองคนอาจต่างกัน ขึ้นอยู่กับพื้นฐานและประสบการณ์ของแต่ละคน สิ่งที่เป็นความรุนแรงสำหรับคนหนึ่งอาจเป็นเพียงเหตุการณ์ธรรมดาๆที่ไม่อาจเรียกว่ารุนแรง หรือทำให้รู้สึกว่ารุนแรงหรือถูกคุกคามสำหรับอีกคนเลยก็เป็นได้

ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural Violence) หมายถึง ความรุนแรงซึ่งถูกสร้างขึ้นและดำรงอยู่ในโครงสร้างสังคมในรูปแบบของอำนาจซึ่งไม่เท่าเทียมกัน อันส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำของโอกาสในชีวิต เป็นความรุนแรงซึ่งก่อให้เกิดหรือขยายช่องว่างระหว่างศักยภาพกับความเป็นจริงของมนุษย์ และในทางกลับกัน หากมีการปิดกั้นโอกาสที่ช่องว่างดังกล่าวจะหดแคบเข้า ก็จัดว่าเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างเช่นกัน ความรุนแรงเชิงโครงสร้างนี้ไม่ใช่สิ่งซึ่งเกิดขึ้นอย่างโดดเด่นชัดเจนแล้วหายไปเฉกเช่นความรุนแรงทางตรง แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่อย่างยาวนาน³¹

³⁰ Galtung, op. cit., pp.116-118.

³¹ ชัยวัฒน์, เรื่องเดียวกัน.

ความรุนแรงทางโครงสร้างไม่จำเป็นต้องมีตัวของผู้กระทำ หรือผู้ถูกกระทำ(ที่ชัดเจน) แม้เพียงอยู่ในรูปพิมพ์เขียว เป็นเพียงเค้าโครงนามธรรมที่ปราศจากชีวิตทางสังคม เป็นการใช้เพื่อคุกคามให้ผู้อื่นมาอยู่ใต้อาณัติ(หากคุณไม่ประพฤติปฏิบัติ เราก็จะนำโครงสร้างซึ่งไม่ได้รับความเห็นชอบทั้งหมดกลับมาใช้ใหม่) ก็จัดเป็นความรุนแรงทางโครงสร้าง แต่ผู้รับความรุนแรงทางโครงสร้างอาจถูกชักจูง(persuade)ไม่ได้รับรู้ความรุนแรงที่เกิดขึ้นทั้งปวงได้ ในสังคมที่ดูเหมือนหยุดนิ่ง(static)ความรุนแรงทางโครงสร้างจึงอาจถูกมองเสมือนเป็นเรื่องธรรมดาเช่นอากาศรอบตัวเรา แต่ในสังคมที่มีลักษณะเป็นพลวัตเคลื่อนไหว(dynamic) ความรุนแรงทางโครงสร้างอาจปรากฏชัดเจน เพราะยืนหยัดอยู่เสมือนหินขนาดมหึมาที่ขัดขวางการลื่นไหลที่อิสระและสร้างแรงกระแทกทุกชนิด³²

ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม(Cultural Violence) ในการให้ความหมายของความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม Galtung³³ กล่าวว่า หมายถึง ลักษณะต่างๆทางวัฒนธรรมที่สามารถนำมาใช้เพื่อสร้างความถูกต้องชอบธรรมให้กับความรุนแรงทางตรงและความรุนแรงเชิงโครงสร้าง หรืออย่างน้อยที่สุดก็คือ ทำให้ความรุนแรงสองประเภทนี้ดูเสมือนไม่ผิดและเป็นที่ยอมรับในสังคม องค์ประกอบทางวัฒนธรรมดังกล่าวคือ ศาสนา อุดมการณ์(ideology) ภาษา ศิลปะ ศาสตร์เชิงประจักษ์(Empirical Science) ศาสตร์เชิงพิธีการ(Formal Science) และจักรวาลทัศน์(cosmology)

ท่ามกลางองค์ประกอบทางวัฒนธรรมทั้ง 6 ประเภท องค์ประกอบที่ Galtung ให้ความสำคัญค่อนข้างมากก็คือศาสนา ทั้งนี้ Galtung เห็นว่าแนวคิดของศาสนาแบบ “ตะวันตก” คือตัวปัญหาในการสร้างมุมมองที่เห็นมนุษย์เป็นศูนย์กลางและความเห็นแก่ตัว การกดขี่แบ่งชนชั้น การสร้างอิทธิพลครอบงำให้โลกดำเนินไปในแบบแผนเดียวภายใต้นโยบาย universalism และการส่งเสริมความรุนแรงทั้งทางตรงและเชิงโครงสร้าง ในขณะที่ศาสนาตะวันออกที่มีศาสนาพุทธเป็นแกนกลางในการขับเคลื่อน สร้างมุมมองโลกในทางที่เรียกได้ว่าตรงกันข้าม³⁴

³² Galtung, op. cit., p.117.

³³ Johan Galtung, Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization (London: SAGE Publications, 1996), p.196.

³⁴ Johan Galtung, “Religion as a Factor,” in Buddhism and Leadership for Peace, edited by Glenn D. Paige (Honolulu: Dae Won Sa Temple of Hawaii,1984), pp.196-221. ทั้งนี้ข้อโต้แย้งของผู้วิจัยต่อทัศนะของ Galtung ก็คือ ไม่ใช่ “แนวคิดของศาสนาแบบ

อย่างไรก็ดี การนำแนวคิดเรื่องความรุนแรงมาใช้ในงานวิจัยนี้ แม้ไม่ใช่ในฐานะของ ทฤษฎีหลักในการวิเคราะห์ แต่ก็ เป็นแนวคิดที่มีส่วนสำคัญต่อการทำความเข้าใจกรณี 9/11 สงครามอิรัก และเหตุการณ์ความรุนแรงที่เคยเกิดขึ้นในอดีต เพราะจะช่วยให้เห็นว่าภาวะที่ถูกทำให้ดูเหมือนเรื่อง “ปกติ” ในสังคมนี้ ไม่ใช่ส่วนหนึ่งของศาสนาใดศาสนาหนึ่ง และสามารถเกิดได้จากหลากหลายเหตุปัจจัยหรือองค์ประกอบ และโดยผ่านกระบวนการ“วางกรอบ” ก็ได้กลายเป็น องค์ประกอบหนึ่งของการถ่ายทอดความทรงจำกลุ่มชุดหนึ่งๆ(เช่น ภาวะ Islamophobia)สู่สังคม

2.1.4 แนวคิดเรื่อง Islamophobia

Islamophobia หมายถึง ความเกลียดกลัวอิสลามโดยปราศจากรากฐานหรือมูลความจริง³⁵ คำศัพท์นี้ปรากฏเป็นครั้งแรกในวารสาร *Insight* ฉบับวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 1991 ก่อนจะถูกรับรองใน *Oxford English Dictionary* ในปี ค.ศ. 1997

ความกลัวและเกลียดชังอิสลามฝังตัวอยู่ในสังคมตะวันตกมานานหลายศตวรรษ และดูจะยิ่งทวีขึ้นในช่วง 2-3 ทศวรรษมานี้ โดยเฉพาะหลังเหตุการณ์วินาศกรรมในสหรัฐอเมริกาเมื่อวันที่ 11 กันยายน 2544 ความกลัวและเกลียดชังอิสลาม/มุสลิม ก็แพร่กระจายไปทั่วโลกอย่างเห็นได้ชัดไม่เว้นแม้แต่ในสังคมไทย

หลายฝ่ายบอกว่า อิสลาม คือตัวกระตุ้นหรือส่งเสริมให้มุสลิมก่อความรุนแรง แต่ในทางกลับกัน Islamophobia ก็คือตัวสะท้อนความรุนแรง(ที่อาจหนักหน่วงยิ่งกว่า)กลับคืนสู่ผู้จักรความรุนแรงในสังคม เพราะ Islamophobia ไม่ได้หมายความเฉพาะความรู้สึก แต่ยังหมายถึง การกระทำอันเป็นผลพวงของการแสดงออกซึ่งความเกลียดกลัวนั้นด้วย ดังนั้นหากการแสดงออกซึ่งความเกลียดกลัวปรากฏในรูปของการก่อความรุนแรง(ทางตรง) สังคมก็จะจมอยู่ในวังวนการตอบโต้และความหวาดระแวงซึ่งกันและกัน จนยากแก่การสมานฉันท์เยียวยาได้

Islamophobia เป็นปรากฏการณ์ที่ฝังรากลึกและมีผลกระทบกว้างไกล เป็นรูปแบบใหม่ของลัทธิเหยียดสีผิวชาติพันธุ์ (racism) ที่มุ่งเน้นไปที่วัฒนธรรม ความศรัทธาและการปฏิบัติ

ตะวันตก” ที่เป็นปัญหา แต่เป็น “มูมมอ” ต่อศาสนาของ “ตะวันตก” ที่สร้างปัญหาในการแบ่งแยก กีดกัน “ผู้อื่น” ออกจากเขตแดนของตน

³⁵ The Runnymede Trust, *Islamophobia: A Challenge for us All* (London: The Runnymede Trust, 1997), p. 4.

ของมุสลิมโดยเฉพาะ จากรายงานของ EUMC ซึ่งเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่สอดส่องเกี่ยวกับการเหยียดสีผิวและชาติพันธุ์ในยุโรปพบว่า ระดับ Islamophobia ในยุโรปหลังเหตุการณ์ 9/11³⁶ เพิ่มขึ้น จนถึงขั้นที่มุสลิมต้องอาศัยการคุ้มครองทางกฎหมายด้านอาชญากรรมอันเนื่อง จากความเกลียดชังทางศาสนา

ในรายงานเรื่องความทำร้ายของ Islamophobia เมื่อปี 1997 The Runnymede Trust ได้อธิบายความแตกต่างระหว่าง การวิพากษ์โต้แย้งอิสลามอย่างเป็นทางการหรือถูกต้องพอเหมาะอันเป็นทัศนคติแบบเปิด กับ การเกลียดชังและมีอคติโดยปราศจากมูลความจริงอันเป็นทัศนคติแบบปิดไว้ดังนี้³⁷

ตารางที่ 1

ความแตกต่างระหว่างทัศนคติมองอิสลามแบบปิดกับแบบเปิด

ลักษณะความแตกต่าง	ทัศนคติแบบปิด(phobia)	ทัศนคติแบบเปิด(legitimate)
1. ทึบหรือเป็นก้อนเดียว/ หลากหลาย (Monolithic/Diverse)	มองว่าอิสลามล้าหลัง หน่วง หนัก ไม่ต้อนรับความเป็นจริง ใหม่ๆ ขาดความสุชุมและการ ข่มกั้นกับความเป็นพหุนิยม ภายใน ทัศนคติเช่นนี้จะมองไม่ เห็นความหลากหลายในสังคม มุสลิม ดังนั้น หากมีมุสลิมคน ใดมีพฤติกรรมไม่ดีก็จะถูกยก เป็นตัวอย่างไม่ดีในการประณาม มุสลิมทั้งหมดโดยไม่มี ข้อยกเว้น	มองว่าอิสลามมีพัฒนาการ ความก้าวหน้า มีความหลาก ด้านหลายมิติเช่นเดียวกับ ความหลากหลายในศาสนาอื่น มีความแตกต่างหรือขัดแย้ง ของศาสนิกในระดับต่างๆ ทั้ง ในแง่ของรูปแบบ และการ ปฏิบัติเช่นเดียวกับศาสนาอื่น

³⁶ EUMC, "Racism and Xenophobia in the EU Member States: Trends, Developments and Good Practice," *Annual Report 2005 Part 2* (Vienna: European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, 2005).

³⁷ The Runnymede Trust, *op. cit.*, pp. 4-12.

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลักษณะความแตกต่าง	ทัศนคติแบบปิด(phobia)	ทัศนคติแบบเปิด(legitimate)
2. แยกแยก / มีปฏิสัมพันธ์ (Separate/Interacting)	มองว่าอิสลามแปลกแยกและเป็นอื่นเพราะ 1)ไม่มีเป้าหมายหรือคุณค่าร่วมกับวัฒนธรรมอื่น 2) ไม่ถูกรบกวนโดยวัฒนธรรมอื่น 3)ไม่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมอื่น	มองว่าอิสลามมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันกับศาสนาและวัฒนธรรมอื่น 1)มีจุดมุ่งหมายและคุณค่าบางอย่างร่วมกัน 2)ถูกรบกวนโดยศาสนาและวัฒนธรรมอื่น 3)เกี่ยวพันวัฒนธรรมอื่น
3. ต้อยต่ำ / แยกต่าง (Inferior/Different)	มองว่าอิสลามด้อยค่า ป่าเถื่อนไร้เหตุผล ล้าหลัง กดขี่ทางเพศ	มองว่าอิสลามมีความแตกต่างอย่างชัดเจน แต่ก็มีความคู่ควรกับการเคารพนับถือ ไม่ได้บกพร่องด้อยค่า
4. ศัตรู / คู่หู (Enemy/Partner)	มองว่าอิสลามรุนแรง ก้าวร้าวคุกคาม ส่งเสริมการก่อการร้ายและพัวพันเกี่ยวเนื่องกับ 'การปะทะทางอารยธรรม'	มองว่าอิสลามเป็นหุ้นส่วนที่แท้จริงหรือมีศักยภาพทั้งในเรื่องกิจการธุรกิจและในการแก้ไขปัญหาต่างๆร่วมกัน
5. ใช้ประโยชน์ / จริงใจ (Manipulative/Sincere)	มองว่าอิสลามเป็นเพียงอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างหนึ่งที่มุสลิมนำมาใช้เพื่อประโยชน์และกลยุทธ์ทางการเมืองหรือการทหาร มากกว่าจะยึดเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต หรือมีศรัทธาที่แท้จริงต่อศาสนา เพราะศรัทธาของพวกเขาไม่ต่างจากอาวูฮ์อย่างหนึ่ง	มองว่าอิสลามคือความเชื่อทางศาสนาที่แท้จริง และสมาชิกในศาสนาก็มีความศรัทธาและการปฏิบัติอย่างจริงจัง จึงพยายามทำความเข้าใจและให้เกียรติในศรัทธาและการปฏิบัติของมุสลิม
6. ปฏิเสธ/ พิจารณาข้อวิพากษ์ตะวันตก	มองว่าข้อวิพากษ์ของมุสลิมที่มีต่อ 'ตะวันตก' ในประเด็นเช่น	มองการวิพากษ์ 'ตะวันตก' และวัฒนธรรมอื่นของมุสลิม อย่าง

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลักษณะความแตกต่าง	ทัศนแบบปิด(phobia)	ทัศนแบบเปิด(legitimate)
(Criticism of the West rejected/considered)	ความทันสมัย เสรีนิยม และทัศนคติทางโลก ไม่มีค่าคู่ควรต่อการวิวาทะโต้แย้ง	ใคร่ครวญสนองตอบ และเปิดโอกาสให้มุสลิมเข้ามามีส่วนร่วมในการถกอภิปรายประเด็นทางสังคม
7.ปกป้อง/วิพากษ์การแบ่งแยก (Discrimination defended / criticized)	ปกป้องการดูหมิ่นและการกระทำรุนแรงต่อมุสลิมทั้งทางตรงทางอ้อม ความเกลียดชังอิสลามถูกนำมาใช้เพื่ออ้างความชอบธรรมในการแบ่งแยกและกีดกันมุสลิมออกจากสังคมส่วนใหญ่	ท้าทายการแบ่งแยกกีดกันทางชาติพันธุ์และสีผิว(ที่กระทำต่อมุสลิม) มองว่าการวิวาทะและเห็นแย้งกับอิสลาม ไม่ใช่เหตุที่ทำให้ต้องลดทอนความพยายามในการที่จะต่อสู้กับการแบ่งแยกกีดกันทางชาติพันธุ์
8. Islamophobia เป็นเรื่องปกติ / เป็นปัญหา (Islamophobia seen as natural / problematic)	การต่อต้านและเกลียดชังมุสลิมถือเป็นเรื่อง 'ปกติ' ธรรมดา	ข้อวิพากษ์เกี่ยวกับอิสลามโดยตัวมันเองก็ควรถูกวิพากษ์หากไม่ถูกต้องและไม่ยุติธรรม

มนุษย์มักเลือกใช้หรือจดจำเรื่องราวในอดีต เพื่อทำความเข้าใจและหาความชอบธรรมให้กับลักษณะความเป็นไปในปัจจุบัน อดีตต่างๆจึงได้รับการนิยามหรือคิดค้นใหม่ (re-defined/re-invented) อยู่ตลอดเวลา ดังนั้นลักษณะของความทรงจำกลุ่ม (collective memory) แบบ Islamophobia ซึ่งถูกทำให้ดูเป็นภาวะปกติในสังคม จึงปรากฏตัวให้เห็นชัดเจนทุกครั้งที่เกิดภาวะการณ์ไม่ปกติเช่นในกรณี 911 และสงครามอิรัก

2.2 วิธีวิทยาการวิจัย (Research Methodology)

การศึกษาเรื่องอิสลาม—สื่อ—ความรุนแรง ครั้งนี้ เป็นการศึกษาที่เน้นการวิเคราะห์ ข้อมูลในเชิงคุณภาพ ร่วมกับการอ้างอิงข้อมูลในเชิงปริมาณ(ความถี่)ประกอบ

ทฤษฎีที่ใช้ในงานวิจัยนี้ ประกอบด้วย 2 แนวทฤษฎีหลักคือ ทฤษฎีความทรงจำกลุ่ม (Collective Memory) และทฤษฎีการวางกรอบ(Framing Theory)

โดยที่ทฤษฎีความทรงจำกลุ่มช่วยสะท้อนถึงรูปแบบและภาวะที่เรื่องราวหรือความเชื่อ หนึ่งๆ ถูกถ่ายทอดบอกเล่าจนกลายเป็นมายาคติในสังคม การนำทฤษฎีความทรงจำกลุ่มมาใช้จึง จะช่วยสะท้อนให้เห็นถึงจุดเชื่อมต่อของการเดินทาง และทิศทางที่อดีตถูกรื้อฟื้นปลูกเร้าเพื่อตอบสนอง ความจำเป็นในปัจจุบัน เพราะการเดินทางและการดำรงอยู่ของภาพลักษณ์หนึ่งๆจากห้วง ประวัติศาสตร์ถึงปัจจุบัน ย่อมต้องผ่านการสื่อสารถ่ายทอดทางสังคม และเลี่ยงไม่ออกจากวังวน ของการเขียนใหม่และเขียนซ้ำ แนวคิดเรื่องความทรงจำกลุ่มจึงมีความสำคัญและสอดคล้องต่อ การวิเคราะห์ภาวะ Islamophobia ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันตลอดจนเส้นทางเดินในประวัติศาสตร์ของ ภาวะนี้ได้เป็นอย่างดี

ส่วนทฤษฎีการวางกรอบ จะนำมาศึกษาการวางกรอบเกี่ยวกับอิสลามและความรุนแรง (การก่อการร้าย)ในสื่อสิ่งพิมพ์ไทย ซึ่งในที่นี้ก็คือไทยรัฐและมติชน ว่าถูกวางหรือทำให้เกิดขึ้นแบบ ไหน หนังสือพิมพ์ไทยรัฐและมติชนวางกรอบข่าวเกี่ยวกับเหตุการณ์ 9/11 และสงครามอิรัก ตลอดจนอิสลาม/มุสลิม อย่างไร เหตุการณ์ใดได้รับความสนใจ และมีการให้ความสำคัญกับโฆษณา หรือตัวแทนของแต่ละฝ่ายในเหตุการณ์ความขัดแย้งนั้นๆแค่ไหน

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล โดยเฉพาะข้อมูลจากสื่อหนังสือพิมพ์ จะเป็นลักษณะของการ ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาแบบวิจัยเอกสาร(Documentary Research) โดยจะพิจารณาทั้ง กรอบและรูปแบบการนำเสนอ การใช้ภาษา ลีลาและน้ำเสียงของการเขียน(ถึงเหตุการณ์วันที่ 11 กันยายน 2544 และภาวะสงครามในอิรัก) ว่ามีลักษณะของความทรงจำกลุ่มแบบ Islamophobia และมีแนวโน้มหรือความพยายามที่จะโยงใยเหตุการณ์ความรุนแรงเหล่านี้ให้เป็นเรื่องของศาสนา อันจะนำไปสู่การตอกย้ำภาพลักษณ์ความรุนแรงให้กับอิสลามหรือไม่

แนวทางการรวบรวมและจัดประเภทข้อมูลสื่อ ประมวลมาจากคำถามนำวิจัย แนว ทฤษฎี และกรณีตัวอย่าง โดยในขั้นต้นได้จัดประเภทข้อมูลจากหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ และ มติชนใน 2 ช่วงเวลาตามขอบเขตการวิจัย ออกเป็น 2 กลุ่มคือ วนาศกกรมสหรัฐฯ และสงครามอิรัก ในขณะที่

ที่ข้อมูลของแต่ละช่วงเวลายังแบ่งออกเป็น 2 ชุด คือชุดที่เกี่ยวกับตัวเหตุการณ์ และชุดที่เกี่ยวกับอิสลาม/มุสลิมโดยเฉพาะ

การวิเคราะห์ข้อมูลแต่ละชุด เป็นการวิเคราะห์จากกรอบแนวทฤษฎีที่วางไว้ โดยมีคำที่เป็นตัวชี้วัดหลักๆคือ “ก่อการร้าย” “ผู้ก่อการร้ายมุสลิม” “มุสลิมหัวรุนแรง” “พวกคั่งศาสนา” “อิสลามหัวรุนแรง” “เหยียด/แบบอิสลาม” “ญิฮาด” และ “สงครามศักดิ์สิทธิ์” เพราะคำเหล่านี้สื่อความหมายในแง่ลบและมีนัยยะที่จะเชื่อมโยงอิสลามเข้ากับความรุนแรง หรือโน้มนำให้เป็นเรื่องของการกระทำบนพื้นฐานทางศาสนา

งานวิจัยนี้เริ่มต้นจากการพิจารณาตำแหน่งแห่งที่ของศาสนาอิสลามและมุสลิมในกรณี 9/11 สงครามอิรักในสังคมอเมริกัน โดยอาศัยแนวคิด Islamophobia จากนั้นก็วิเคราะห์ร่องรอยที่มาของ Islamophobia ในประวัติศาสตร์ตะวันตก อันเป็นบริบททางวัฒนธรรมของสภาพที่เกิดขึ้นในสังคมอเมริกัน แต่เนื่องจากเหตุการณ์ระหว่างประเทศอย่าง 9/11 และสงครามอิรักเชื่อมโยงผ่านสื่อนานาชาติ จึงน่าสนใจตั้งคำถามว่า สื่อไทยได้รับอิทธิพลความคิด อุดมการณ์เหล่านี้มาบ้างหรือไม่ เพียงไร เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว งานวิจัยนี้ เริ่มสืบค้นร่องรอยของ Islamophobia ที่ดำรงในสังคมไทยมาแต่อดีตโดยใช้วิธีวิเคราะห์ความเข้าใจอิสลามและมุสลิม ในสังคมไทยผ่าน Texts ต่างๆ เช่นตำรา ซึ่งเป็นบริบททางความรู้และวัฒนธรรมในสังคมไทยมาแต่เดิม